

il-**Huttafa**

il-magazin ta' Klabb **Huttaf**

BirdLife
MALTA

isfar

numru 91

marzu - april 2009

Hej Hbieb!

Ritratt ta' Aron Tanti

Dir-rebbiegħa kienet wahda mill-isbah li niftakar. Ghaliex? Ghax dis-sena hragt fil-kampanja u gawdejt mhux biss il-fjuri imma anke l-ghasafar. L-ghasafar stajt ingawdihom iktar ghax dis-sena ftit rajt kaċċaturi jsparaw fuqhom.

Kemm ili nohroġ berdwocing, kont spiss nispiċċa f'burdata hażina. Kont nisma' t-tiri tas-snieter u nara l-ghasafar niżlin mejtin fl-art. Hafna minn dawn l-ghasafar kienu protetti bil-liġi, bħad-Daqquqa tat-Toppu, it-Tajra Safra, il-Baghdan Ahmar, il-Kučċarda, ir-Russett Griż, ir-Rundun u anke l-Huttaf helwin li jien naf li intom tant thobbu. Tghidx kemm ghandi ritratti ta' tajr mejjet li kont insib - album veru tal-biki!

Issa harġet liġi li biha l-kaċċaturi ma thallewx johorġu joqtlu l-ghasafar fir-rebbiegħa. Il-BirdLife ilha hafna snin tiġġieled għal din il-liġi. Ahna li nhobbu n-natura nisperaw li din il-liġi tibqa' hemm għal dejjem, u li l-pulizija jaraw li l-kaċċaturi jobduha. B'hekk l-ghasafar ikollhom ċans ipassu u jbejtu u jrabbu familja minghajr biża' ta' dak il-mishut sparar qerriedi. Dir-rebbiegħa l-kampanja kienet iktar sabiha, iktar mimlija hajja, u iktar nadifa.

Jien nispera li sa ma tikbru intom, il-kaċċa fir-rebbiegħa tkun saret memorja antika u kerha, u li nħares lejn dak l-album u ngħid: "Marelli, kemm konna kattivi dari!"

Victor
Victor Falzon
l-EDITOR

X'hemm ma-faċċata?

L-ISFAR (Yellow Wagtail *Motacilla alba*) huwa zakak li naraw fir-rebbiegħa u fil-harifa. Hemm diversi razez ta' zizka sofor, u kull razza għandha l-wien u marki differenti fuq ir-ras. Dan per eżempju għandu rasu griża skur b'faxx abjad fuq għajnu.

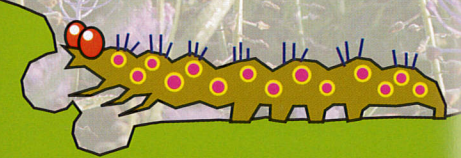
Ritratt ta' Chris Cachia Zammit

Dawn il-fjuri jgħidulhom ... Zomm ... hawn hi ... BASAL IL-HNIEZER.

X'għandna?

Editorjal	2
Aħbarijiet	3
Mid-dinja	4
X'nista' nara tghid?	5
L-iSkrepbuk tal-Fjuri	5
Huttaf Maħlub	6
Waslet il-Passa...	7
Il-Mixja	8
Foresta Tropikali	9
Nilagħbu tikka	10
Gallerija	10
Qatt innutajt?	11
Dinja Wahda	11

Il-kumitat ta' Klabb Huttaf

Kathleen Mamo (kap) • Jason Aloisio
• Matthew Borg Cardona • Desirée Falzon
• Victor Falzon • Angèle Pulis

kuntatt

indirizz
BirdLife Malta
57/28 Triq Abate Rigord
Ta' Xbiex XBX 1120
tel 21347644 / 21347645 / 21347646
imejl info@birdlifemalta.org
imejl tal-magażin
il-huttafa@birdlifemalta.org
websajt www.birdlifemalta.org

Klabb Huttaf

Klabb Huttaf huwa t-taqsimha ta' BirdLife Malta għall-membri ta' taht it-18-il sena. Għall-membri tal-Klabb naghmlu harġiet fil-kampanja, żjarat f'riservi naturali, mixjiet, harġiet bil-lanċa, u naghmlu wkoll xogħol ambjentali. Kull xaharejn nohroġu dal-magażin Il-Huttafa li nibagħtuh lill-membri d-dar bil-posta. Bħalissa fil-Klabb qeghdin iktar minn 1000 membru. Shubija fi Klabb Huttaf hija €7 fis-sena.

© Publikazzjoni BirdLife Malta, April 2009
Disinn u produzzjoni Victor Falzon
Stampat għand Poulton's Print Shop

il-ġanbublu

Michael Sammut

Wiehed mill-ghasafar tal-ġenn li xi berdwocers gawdew dir-rebbiegħa huwa l-**ġanbublu** (rock thrush). Dan ikun qisu merill li donnu ż-żebgħa blu spiċċatlu nofs leħja... u kompli sidru u żaqqu bl-oranġjo! :) Il-ġanbublu ma jgħixx Malta s-sena kollha. Jieqaf hawn għal ftit żmien biex jistrieħ waqt il-passa tar-rebbiegħa u tal-harifa.

Ray Galea

KAPPUN - tip ta' russett skars li diffiċli tarah għax ihobb jistahba fil-qasab u għandu kamu-flaxx babaw. Dan tar-ritratt niżel jistrieħ Is-Simar kmieni f'April 2009.

Tgħid nitilfuha?

F'Malta għandna speċi wahda ta' gremxula: il-Gremxula ta' Malta (Maltese Wall Lizard). Fuq Filfla, fuq il-Ġebbla tal-Ġeneral u fuq Selmunett hemm razez tikka differenti ta' din il-gremxula, razez li ma jinsabu mkien iktar fid-dinja... razez endemiċi.

F'dawn l-aħħar 10 snin il-gremxul ta' Selmunett (il-Gzejjer ta' San Pawl) naqas hafna - mid-dehra kiluhom il-firien! Sentejn ilu sar proġett biex inehhu l-firien kollha minn Selmunett. Imma donnu dan l-isforz sar tard wisq, għax il-gremxul lehaq sparixxa! B'xorti

Gremxula ta' Selmunett
Podarcis filfolensis kieselbachi
Fiż-żmien tan-namra r-raġel ikollu taht geddumu isfar jew oranġjo

tajba leħqu nqabdu xi gremxuliet minn Selmunett u nżammu fil-magħluq sakemm il-firien jitneħħew. Uħud minn dal-gremxul issa reġa' nħeles fuq Selmunett. Nisperaw li jibqgħu hajjin u jerggħu jzidu l-popolazzjoni, għax jekk le, il-Gremxula ta' Selmunett nistgħu ngħidulha Čaw čaw! :(:(

Jiddispijaċini xbin jekk ma naraxx iktar!

Arnold Scherrens

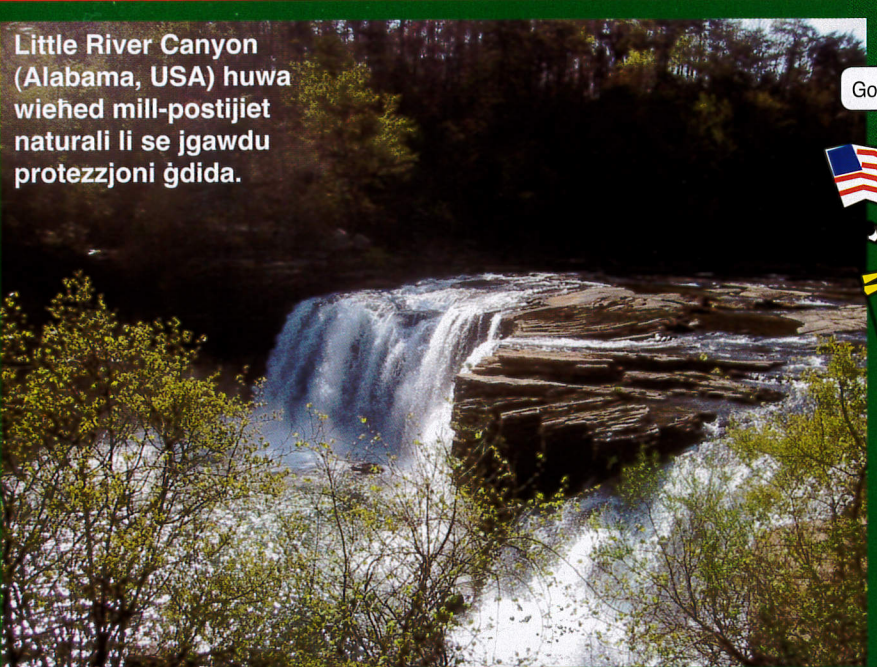

Obama għall-Ambjent!

Barack Obama, il-President il-ġdid tal-iStati Uniti, għadu kemm id-dikjara diversi postijiet ta' ġmiel naturali f'disa' Stati bhala art protetta. F'dawn il-postijiet hemm irqajja' ta' muntanji, deżert u foresta (medda totali ta' 8094km² = 25 darba daqs il-Gżejjer Maltin) u anke 1600km ta' xmajjar.

S'intendi, l-ambjentalisti huma kuntenti hafna...

Little River Canyon (Alabama, USA) huwa wiehed mill-postijiet naturali li se jgawdu protezzjoni ġdida.

Go, go, USA!

Ahbar tajba mill-Amazun

Fil-Brazil hemm l-Amazun, l-ikbar foresta tropikali tad-dinja. Dil-foresta l-hin kollu jaharqu minnha, u kull sena tickien. Dal-hruq isir iktar biex fuq l-art imbaghad ikabbru s-soja jew biex irabbu miljuni ta' baqar.

Imma f'dawn l-ahhar snin din il-qerda bdiet tonqos. Il-gvern tal-Brazil fl-ahhar acçetta li jsalva l-forest, u ffit ilu ordna biex ma tinferidx iktar foresta ghat-ktabbir tas-soja. Qal ukoll li ha jipprova jaghmel l-istess mal-bdiewa tal-baqar.

L-Anġlu tal-Amazun

Daç-çaqliq biex titihares l-Amazun ġie kollu bis-sahha ta' dil-mara qalbiena jismha Marina Silva. Din kienet il-ministru tal-ambjent fil-Brazil, u bix-xoghol habrieki taghha l-qerda tal-Amazun naqset b'60%.

Silva għadha kemm rebhet is-Sophie Award ghax-xoghol ambjentali taghha. Prosit Marina! J'Alla l-Ministri tal-Ambjent ikunu kollha bhalek.

spanjulett

Għassa bi nhar...

Bdiewa fl-Iżrael, fl-Awtorità Palestinjana u fil-Gordan qed jarmaw nest boxes biex ihajru l-Barbaġann u l-iSpanjuletti jbejtu fuq l-art taghhom. B'dawn iż-żewġ ghasafar tal-priza jikkaççjaw għall-ġrieden qalb il-prodotti tar-raba', il-problema tal-gerriema tonqos sew. Par Barbaġann kapaçi jieklu 2000 ġurdien fis-sena. U par Spanjuletti l-istess. Dan jghidulu kontroll biologiku, u jiffranka lill-bdiewa hafna nfiq ta' flus fuq pestiçidi li jniġġsu l-art u l-ilma. Dal-proġett qed isir bl-ghajnuna tal-SPNI, li hija l-BirdLife fl-Iżrael.

Peress li l-iSpanjulett jikkaççja bi nhar u l-Barbaġann jikkaççja bil-lejl, il-bdiewa għandhom l-ghassa 24 siegħa kuljum

...u bil-lejl!

barbaġann

Meta se jkollna l-istess haġa f'Malta, tghid?

Heqq, meta l-kaççaturi jitghallmu ma joqtlux dawn l-ghasafar, hux!

Dak ifisser...illajs... kwaži 40 darba daqs Malta!

X'nista' nara tghid?

Jason Aloisio jghidilna fuq ghasfur li nistghu naraw daż-żmien tas-sena

il-kuda Northern Wheatear Oenanthe oenanthe

Il-Kuda hija ghasfur li żżomm fil-berah, speçjalment art bil-blat. Hija komuni fiż-żewġ passes. Thobb toqghod fuq xi ġebla ffit għolja, hajt jew arbuxxell, minn fejn tgharrex għad-dud u l-insetti. meta titgerrex ittir fil-baxx u malajr terġa' toqghod. Waqt it-titjira, denbha zgur li jolqtok peress li jispikka l-abjad maqtugh bi strixxa sewda mad-dawra t'isfel u fin-nofs (qisha T bil-maqlub).

Il-Kuda tqatta' x-xitwa fl-Afrika, l'isfel mid-Deżert Sahara. Tbejjet fl-Ewropa kollha, anke fi Greenland. Tbejjet ukoll fil-Kanada u l-Alaska. Barra din, f'Malta tidher speçi ohra ta' kuda, jismha Kuda Dumnikana. Mhix komuni daqs il-Kuda, u għandha iżjed abjad u iswed mill-Kuda komuni.

Se nwerzaq!

Insomma ta, ma tantx gewk puliti...

L-iSkrepbuk tal-Fjuri

kitba ta' Jeffrey Sciberras

habb il-qamh tar-raba'

bl-Ingliż Field Gladiolus
isem xjentifiku Gladiolus italicus

- Pjanta l'perenni u bil-basla.
- Weraq weqfin dritti u tawwalin, b'vini paralleli (bhafna hafna pjanti ohra ta-basla).
- Twarrad fir-rebbiegħa. Fjuri rosa kbar b'marki bojod.
- Tikber l-iżjed hdejn u qalb l-ghelieqi tal-qamh kif ukoll f'raba' mitluq. Mifruxa sew f' Malta u f'Għawdex, u hija frekwenti.
- Pjanta li tista' tkun indigena jew dahlet Malta fl-antik hafna.
- Teżisti wkoll speçi ohra ta' habb il-qamh, li tinstab fil-widien. Tixbah hafna lil din, imma hija rari.

l'perenni - pjanta li tghix iktar minn staġun wiehed, kultant hafna snin.

l'indigena - speçi li minn dejjem kienet tghix fil-post, u ma ddaħhlitx mill-bniedem.

Huttaf Maħlub...

Hafna drabi meta naraw il-maltemp ġej, nitgezzu wara tiegħa fid-dar tagħna naraw ix-xita niezla minn wara l-ħġieġ. Kultant tleħ xi berqa fis-shab iswed, u nitwerwru f'it meta naraw dak l-ispark kbir jixgħel is-sema.

Meta tkunu hekk, qatt taħsbu fl-ghasafar li jkunu hemm barra jithabtu mar-riħ u max-xita?

Hafna ghasafar ukoll jibzġhu mill-maltemp u jekk ikunu jistgħu, jippruvaw jistennu x'imkien. Imma kultant l-ghasafar jinqabdu f'maltempata waqt li jkunu qed ipassu minn fuq il-baħar. Dawn il-povri ma jkunux jistgħu jieqfu għax s'intendi jekk jinzlu fil-baħar jegħrqu.

Hekk għalhom hafna Huttaf u Hawwief meta qam dak ir-riħ u maltemp f'nofs April. Dak il-hin kien hemm eluf qed jaqsmu mil-Libja għal Malta (vjaġġ ta' 200km ta' baħar u iktar baħar) u sabu dak ir-riħ kollu ma' wičchom. Min jaf kemm minnhom ghejew u waqghu fil-baħar. Dawk li waslu Malta tant kienu għajjenin li bdew jinzlu fejn ġie ġie... fit-toroq, fuq il-bankini, fix-xtut, anke bdew jidhlu fil-bini. Ilkoll ghasra, ilkoll imġewhin, ilkoll mejtin bl-gheja.

Dawn ir-ritratti juru ftit xeni minn dawn...

Huttaf jistkenn fil-hajd tar-riserva tal-Ghadira

Avon Tarihi

Grupp Huttaf jitgezzu fuq bankina fix-Xemxija

Denis Cacchia

Huttafa mperrča bla biža' fuq kamkorder fil-hajd tal-Ghadira

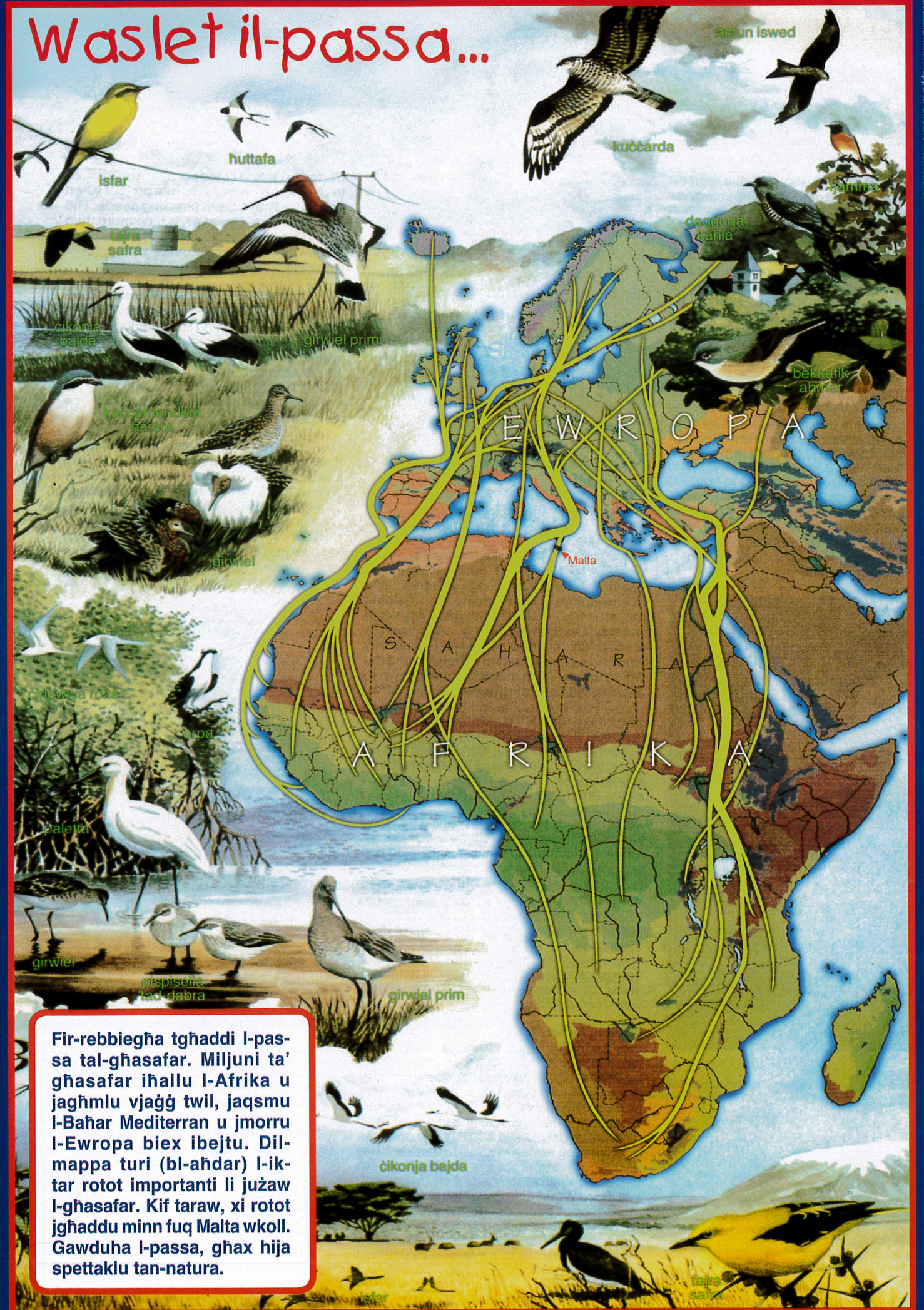
Avon Tarihi

Gzuz ta' Huttaf jistkennu fil-hajd tar-riserva tas-Simar.

Nicholas Galea

Waslet il-passa...

Fir-rebbiegħa tgħaddi l-passa tal-ghasafar. Miljuni ta' ghasafar iħallu l-Afrika u jagħmlu vjaġġ twil, jaqsmu l-Baħar Mediterran u jmorru l-Ewropa biex ibejtu. Dil-mappa turi (bl-aħdar) l-iktar rotot importanti li jużaw l-ghasafar. Kif taraw, xi rotot iġġaddu minn fuq Malta wkoll. Gawduha l-passa, għax hija spettaklu tan-natura.

adattata minn mappata ta' BirdLife International

WEBS@JT
T@JB@ LI SIBN@...

www.breathingearth.net

Dil-websajt fiha mappa "hajja" tad-dinja. Kif tidhol fiha din tibda tgħodd u turik sekonda b'sekonda kemm kull pajjiż ikun qed jarmi karbon fl-arja, kemm jitwiieldu nies fih eċċ. Tal-genn... u ftit tal-biža' wkoll!

www.merlinlibrary.com
mail@merlinlibrary.com

merlinlibrary
the name in publishing and bookselling since 1964

An unbelievable range of books
to suit all tastes at the best prices

merlinlibrary
Mountbatten Str. Biate 1-Bajda HMR 1575

T: 21 234438
21 221205
F: 21 221135

Il-grupp fid-Dwejra, ftit qabel ma komplejna...

G̃barniehom...

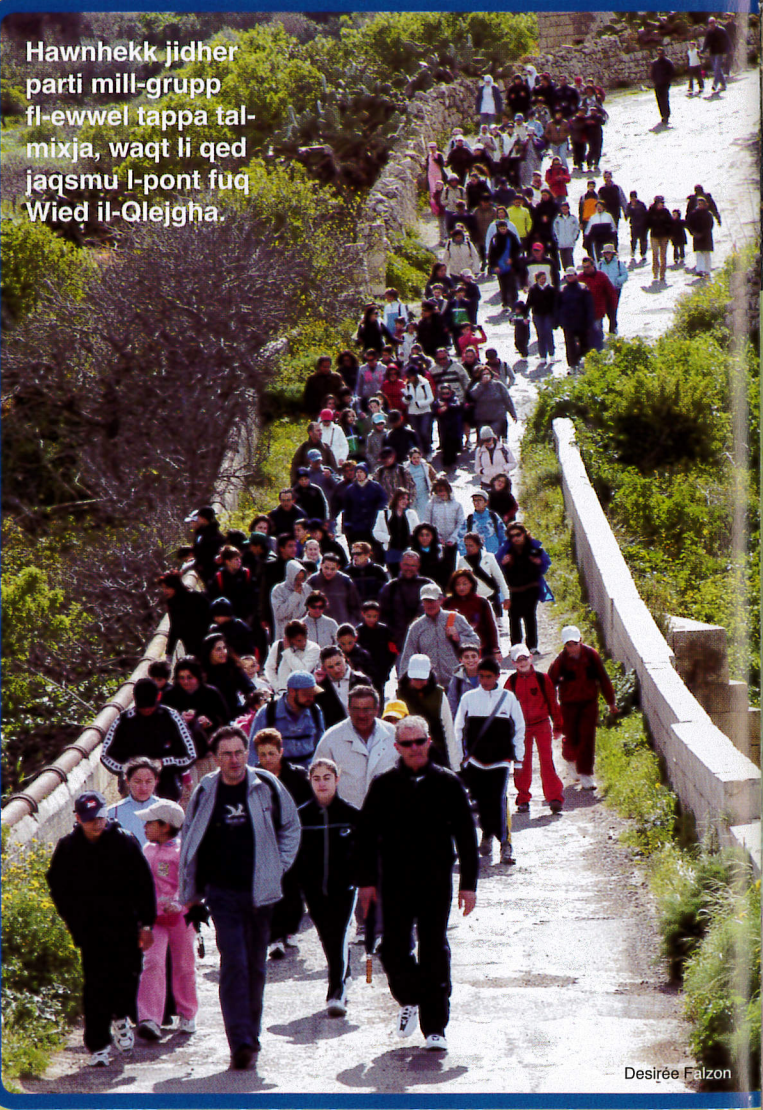
Il-Mixja Maratona ta' Marzu kienet suċċess għax għew hafna tfal, għabru skoss flus u kulhadd ha gost. It-temp inkien u filgħodu għamel anke ftit silġ li forsi gerrex xi nies milli jattendu. Imma xorta konna b'kollox **155 ruh!** U kelb!

Ittqajna r-Rabat u wara li l-leaders kellmuna ftit, hadna ritratt u tlaqna nimxu. F'siegha wasalna d-Dwejra, fejn strahna ftit. Imbagħad komplejna lejn Binġemma u ż-Żebbiegh. Hawnhekk telgħet shaba u xarbitna, imma xorta ma qtajniex qalbna.

Komplejna lejn San Martin, fejn hadna brejk ieħor. Imxejna l-aħhar tappa u wasalna Is-Simar f'xi 12.15pm. Hemmhekk sibna pittura kbira fuq kanvas, li kellha s-siġar għadom bla kulur. Għalhekk kulhadd ta daqqa t'id biex jitpitru l-weraq u b'hekk l-istampa lestajnieha. Sadattant kulhadd kiel il-mandolin li tqassmilna u giet ukoll Huttafa (il-maskot tal-Klabb) tkanta u tixxala magħna!

Imbagħad tqassmu r-rigali lil dawk li għabru l-flus. Il-leaders għabruna u qalulna kemm ingħabru flus. Il-membri li għabret l-iktar kienet Jacqueline Licari (€185!). Prosit Jac! Imbagħad għedna Ċaw lil xulxin u rkibna t-trasport lura lejn ir-Rabat.

Hawnhekk jidher parti mill-grupp fl-ewwel tappa tal-mixja, waqt li qed jaqsmu l-pont fuq Wied il-Qlejgha.

Desirée Falzon

...u xtrajnieh!

Ir-rejngier tal-foresta qed juża l-ghodda l-g̃dida li nxtrat.

It-total li ngabar mill-mixja kien €1481 - numru rekord għal dawn il-mixjiet tal-klabb. Il-grasscutter għal Foresta 2000 nxtara l-ghada stess u diġà qed jintuża. Grazzi kbira lil kulhadd!

Dawn huma s-76 tifel u tifla li hadu sehem fil-Mixja 2009

- Sarah Abdalla • Nicole Aloisio • Hanien Alouzi • Ibtihal Alouzi • Amira Aterair • Christian Attard • Fabian Attard • Jurgen Azzopardi • Ryan Bajada • Benjamin Barthet • Shayma Ben Saad • Sumaya Ben Saad • Wayne Bonnici • Michael Borg • Shanice Borg • Thea Borg • Gabrielle Cachia • Leandros Cachia • Marta Cachia • Andrew Calleja • Chanice Camilleri • Daniel Camilleri • Rebekah Camilleri • Mirea Caruana • Liam Cassar • Kayleigh Cauchi • John Critien • Francianne Cutajar • Martina Degiorgio • Mohammed Dekna • Raisa Ebeid • Sarah Ebeid • Daniela Farrugia • Kevin Farrugia • Maria Farrugia • Anthea Fenech • Ishmael Galea • Diana Gauci • Jeniva Grima • Maja Herrera • Nader Kabar • Omar Kassab • Helene Kristensen • Jacqueline Licari • Andrew Magri • Ylenia Marie Magri • Timothy Micallef • Daryl Mifsud • Jodie Mifsud • Shaineen Mifsud • Gavin Muscat • Maria Nappa • Matthew Nappa • Ebtisam Oulawi • Enwai Oulawi • Gabriel Pace • Sarah Pace Bonello • Askya Pizzuto • Maria Privitera • Luigi Pulicino • Christian Schembri • Johann Seychell • Mohammed Shurrab • Maya Spiteri Dalli • Alessia Stivala • Michaela Tabone • Caroline Vassallo • Owen Vella • Chayenne Xuereb • Hannah Marie Xuereb • Deborah Warrington • Andrew Worley • Chase Zahra Zammit • Steve Zammit Lupi (+ tnejn oħra li ma tawniex isimhom!)

Jahasra, kieku mort kienu jg̃ibuni fil-lista!

Ilkoll nafu li l-'biodiversità hija importanti immens. Il-biodiversità però mhijiex imqassma ndaq madwar id-dinja. Hemm postijiet jghidulhom hotspots li jkollhom iktar biodiversità minn postijiet oħrajn. Fost dawn il-hotspots insibu l-foresti tropikali.

foresta tropikali
Elisabeth Conrad

umda

Kif ikunu l-foresti tropikali (bl-Ingliż rainforests)? L-ewwelnett dawn jinstabu fejn il-klima hija dejjem shuna u fejn tagħmel xita tista' tghid kuljum - fil-fatt ftit ikun hemm bdil ta' staġuni. Is-shana u l-ilma johlqu ambjent perfett għal varjetà kbira ta' pjanti.

rikka

In-naturalisti jqassmu l-habitati tal-foresti tropikali f'żoni skont il-ġholi mill-art. Żona importanti hafna hija l-kanupew (bl-Ingliż canopy), fejn hemm il-quċċata tas-siġar. Minhabba l-ammont kbir ta' siġar, il-kanupew huwa folt hafna u ftit jghaddi dawl minnu. Għalhekk fis-saffi ta' taht jikbru inqas pjanti. Minhabba n-nuqqas ta' dawl, diversi pjanti evolwew biex flok jikbru fl-art, jikbru fuq siġar oħrajn - jghidulhom epifiti. Uħud minn dawn il-pjanti jiehdu s-sustanzi anke mill-arja.

Epi... epif... Happy Feet!

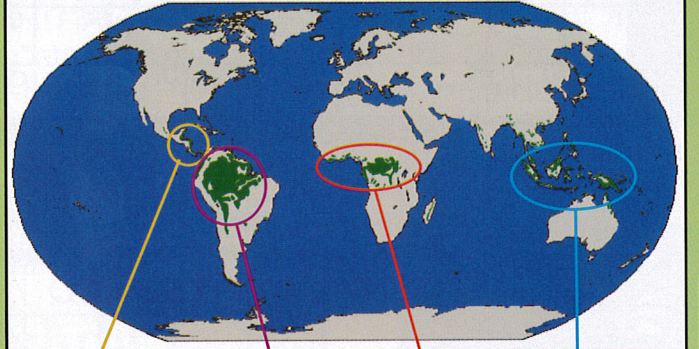
Happy rasek!

Fejn hemm daqshekk rikkezza

fragli

Għalkemm ambjent b'varjetà kbira ta' hajja, il-foresti tropikali huma wkoll fragli. Per eżempju, kontu tafu li l-hamrija tal-foresta hija fqira? Hekk hu! Minhabba s-shana, materjal organiku jiddekomponi malajr, u s-sustanzi jittiehdu malajr mill-pjanti flok jibqgħu fil-hamrija. Għal-hekk, għalkemm il-bniedem jaqta' hafna foresta biex juża l-art għall-biedja, il-hamrija ma ddux pro-duttiva mingħajr l-użu ta' sustanzi artifiċjali.

Fejn huma l-foresti tropikali?

Amerka Ċentrali	Amerka l'Isfel	Afrika	Asja
Mexico Belize Honduras Nicaragua Panama Costa Rica	Venezuela Bolivia Brazil Ecuador Colombia Guyanas	Congo DR Congo Rwanda Gabon Cameroon Madagascar	Malaysja Borneo Papua New Guinea Sumatra Indonesia Australja

Hemm pajjiżi oħrajn ukoll.

sew il-valur mediċinali ta' pjanti differenti, u dat-tagħrif qed jinqed hekk kif jinqedu dawn il-komunitajiet u l-kultura tagħhom, flimkien mal-qerda tal-foresta.

Alison Buttigieg

Poison-dart Frog - žring žghir imma velenuż, li jghix fil-foresta Amazon.

Alison Buttigieg

Hummingbird - għasfur daqs tikka b'kuluri tal-ġenn. Jixrob mill-fjuri bħall-insetti.

Il-foresti huma importanti hafna wkoll fil-ġlieda kontra l-bdil fil-klima. Kif tafu, il-pjanti jassorbu l-CO₂ u jarmu hafna ossiġnu. Il-foresti tropikali jirregolaw il-klima, inkluż iċ-ċikli tal-ilma. Barra minn hekk, mill-pjanti u l-annimali tal-foresti, il-bniedem skopra diversi mediċini ġodda. In-nies indiġeni li jghixu fil-foresta spiss ikunu jafu

'biodiversità - varjetà ta' hajja.

Bank of Valletta

Mid-djarju kulturali ta' Ċikkurilla u Ċikkurilla

Hello ħbieb, dan l-aħħar ahna morna nżuru l-Mużew Bankarju tal-Bank of Valletta li jinstab ħdejn il-Kon-Katidral ta' San Ġwann, fil-Belt Valletta. Dan il-mużew jiġbor fih l-istorja bankarja tal-Bank of Valletta li tmur lura sa mill-1809.

Bqajna skantati bl-affarijiet li rajna. *Cash Books* enormi li kienu jirreġistraw fihom it-transazzjonijiet bankarji tal-klijenti, sejf tal-1812 li fih kienu jsakkru l-flus u dokumenti importanti kif ukoll biċċiet ta' għamara u tagħmir li kienu jintużaw mill-antenati tagħna. Skoprejna wkoll li t-tliet imwieżen li hemm fil-mużew kienu jintużaw, wieħed biex jiżen il-flus, ieħor għad-deheb

u l-iżgħar wieħed għall-ittri. U l-aktar li stgħagibna hu bil-fatt li dawn l-oġġetti huma f'kundizzjoni perfetta.

B'hekk tfal inhegġgukom biex tmorru żżuru l-mużew biex intom stess taraw b'għajnejkom dawn l-affarijiet tant interessanti. Il-Mużew Bankarju hu miftuħ għal kulhadd bejn it-Tnejn u l-Ġimgħa bejn 9.00am u 12.45pm u d-dhul huwa b'xejn - ċemplu fuq 2275 3336 jekk tixtiequ aktar tagħrif.

Ċikkurilla & Ċikkurilla